

Kerecsényi Dezső: Kőlcsey Ferenc. (Magyar Írók. Szerkeszti Eckhardt Sándor.) Franklin-Társulat. 1940. 143. l.

Nem lehet véletlen, hogy a magyar irodalom fejlődése első tudatos mérlegelőjének képét éppen Kerecsényi Dezső rajzolta meg a Franklin-Társulat új írói életrajzsorozatában. Hiszen Kerecsényi, tudományos pályájának megindulása óta, elsősorban a nemzeti irodalom belső, lélekformáló erőinek finom tollú elemzésével foglalkozott és éppen a kor- és lélekváltás egyik kényes kérdésénél, a reformáció korhatároló jelentőségének számbavételénél kellett Kőlcseynek valóban történelmi látásához eljutnia. Ez a kötet azonban még azoknak is újságot hozott, akik az irodalomtörténetíró mellett a kritikus dolgozatait is figyelemmel kísérték. Jancsó és Vértesy életrajzi adatokból formálódó Kőlcsey-bemutatása után a mindig új utat kereső tudós természetesen jutott el oda, hogy Kőlcseyt teljesen belső világában ábrázolja. Műve tehát lélek-kép, amely csak annyiban használja fel a külső életkörülmények színfoltjait, amennyiben nélkülözhetetlenül szükséges. Kerecsényit Kőlcsey lelke érdekli; ez a lélek írásos megnyilatkozásaiban van előttünk; de nem elég olvasni e vallomásokat, hanem látni kell a szavak és gondolatok felvetődésének lelki okait is. Az előttünk lévő kötet meglepő gondossággal merül el hőse lelkébe, formálja elénk ezt az egyéni lelkületet. A fonalat ott veszi fel, ahol az írói hivatásba jelentkező szándék először konstatalható; figyeli az írói hivatás változó felfogását, a felfogás-változás belső és külső indokait, és ezzel magyarázza a költő és kritikus minden megnyilatkozását. Legszebb részei a költeményelemzések; Horváth János érdemes tanítványát látjuk ezekben a részekben, aki az írónak önmagával szemben érzett sajátos kötelességét figyeli hangban, motívumban, lírai álláspontban. Annyira előtérben van a költő Kőlcsey, hogy a nemzeti lélek reformnijának harcosa szinte meg is sínl. Az országgyűlési szereplésből nem a szónok, hanem az *Országgyűlési Napló* írója emelkedik elénk. Néha épp ezért a költői megszólalás indítékait is hiányosnak gondolnók, mint például a Zrínyi-dalok hangulatának magyarázatánál, ahol a politikai-társadalmi élmények keserű tartalma mintha kissé elsikkadna. De ez csak annak a megszokásnak eredménye, hogy nagyon megszoktuk az író bemutatásában az életrajz-formát. Kerecsényi ettől tudatosan eltér; és ha az előbeszahott terjedelem meg is kötötte kezét a későbbi versek olyan sokoldalú fejtegetésében, mint amilyenek az induló évek termésének jutottak, a fejtegetés csak a terjedelemben, nem a mélységben szenved kárt. A költő mellett szoros egységben látjuk a kritikust is. Kerecsényi fejtegetései a három nagy bírálat beállításában is újat és meglepő igazat tudnak mondani. A kritikus és költő kettőssége teljesen eltűnik: helyét az egyéni lélek meggyőző egysége foglalja el.

Hasznos és gondolat-indító munka Kerecsényi Dezsőnek ez a tanulmánya.

Alszeghy Zsolt.

Sik Sándor: *Zrínyi Miklós*. Bp., 1940. 177 l. Magyar Írók sorozata. Franklin-Társulat kiadása.

A nagyérdemű szerző könyvével — saját vallomása szerint — hármast célt óhajtott szolgálni. „Szeretném megrajzolni Zrínyi életét; a külsőt is, a magyar történelemnek ezt a tragikus hőskölteményét; de még inkább a belsőt: ennek a pályának — embernek, műnek, cselekvésnek — páratlan és csodálatos, művészi és hősi egységét... És végül, szeretném megéreztetni, hogy amit érzett, gondolt, írt és tett: mindez égetően termékenyítő és végzetesen szól a mának is.“

A hármast cél, melyet mindvégig fegyelmezett, töretlen ihlet-egységgel oldott meg a szerző, szinte magától határozza meg könyve jellemét; történeti elmélyítésű lélek-kép, egy páratlan intenzitású és gazdagságú élet alkotás-folyamatának szintetikus felépítése és értékeinek időszerűsített élményezettése. Történeti rajz, irodalomtörténet és esszé, melegen áthatva a költőnek a költőt a maga közvetlenül átélő érzékletével. Ez a sokoldalúság nyilvánvalóan igényli a maga számára a módszereknek hullámzó s mégis egybeforodó változatosságát, s ez lesz a magyarázata annak, hogy az egész munka mindvégig frissmenetű, színes áramlású, éppen olyan tudós méltóságú, mint amilyen vonzón élvezetes olvasmánnyá lesz.

Sik Sándor a Zrínyi-irodalom eredményeinek gondos felhasználásával és gyümölcsöztetésével s a maga egyéni felfogásának bővítésével és teljességet kívánó új megvilágításával építette fel munkáját. Az életrajzi adatokat szervesen kapcsolja bele Zrínyi alkotásainak sorába s így ad ezeknek élet-erejű történeti érvényességet és lélektani igazolást. Megszólaltatja őket korszerű értelmük szerint és finom jellemzéssel mutatja ki, hol és miben jelentkeznek a korértékek fölött érvényesülő időálló értékeik.

A történeti és esztétikai szempontok bármennyire harmonikusan egyensúlyban vannak is Sik Sándor könyvében egymással, munkájának szépsége és megfogó ereje nemcsak az ezek nyújtotta elemzésekben bontakozik ki. Sik Sándort az egész Zrínyi-élet, a maga hatalmas lendületű és tragikus kimenetelű egységében is izgatja és foglalkoztatja. Munkájának szerkezete ennek az életnagyságnak mindig erősödő megéreztetésére és megláttatására van beállítva. A megírásnak külön művészi értéke az a mód, ahogyan szerzőnk Zrínyi munkái elemzése során az esztétikum fölé megnöveszti Zrínyi alakját és sorsában külön problémát látva, ezzel elmélyítve, fokról-fokra szinte drámai izzással ragyogtatja fel Zrínyinek a maga végzetében elbukó, de mégis felmagasztosodó heroizmusát. Ez a maga tüzetől táplált belső hevület, melyre felmelegedik a munka hőfoka, sehol sem zavarja vagy lágyítja a részletek tiszta és tárgyilagos tényét, sőt: valahogy még meg is nagyítja azok jelentőségét és beszédesebbé teszi tartalmuknak Zrínyi életében még jobban kinyíló értelmét. Önként ébred fel ezek után bennünk a vágy, vajha a kitűnő szerző csak egy pillantást vetett volna Zrínyi irodalmi utó-életére, a korai magyar romantika ihletét felébresztő és foglalkoztató szerepére és ennek magyarázatára.

—88

Bárd Miklós levelei és életrajza. Bp., 1940. (Singer és Wolfner.) 299 l.

Ha valaki, úgy egészen bizonyos, hogy Bárd Miklós — s talán itt helyesebb lenne így írni: Kozma Ferenc — nem a nyilvánosság elé szánta ezeket a leveleket. A rejtőző poéta nagyobbrészt családi levelei ezek és ha

irodalmi érdekességű tárgy föl is vetődik bennük néha, — pl. egy és más költői munkásságáról, versei kiadásáról — hiányzik a válaszlevél vagy az összekötő szöveg és így a fölmerült téma megvilágítása egyoldalú és hézagos marad.

Szépen domborodik ki azonban a levelek nyomán Bárd Miklósnak, az embernek arcképe. Rávall stílusa is: rövid, katonás, költői idézetekkel és utalásokkal sűrűn megtűzdelt. Megvan leveleiben költészetének és egyéniségének egyik legszebb s talán legértékesebb vonása, természetszeretete is. Különösen a Turjaremetéről írt vagy a Turjaremetével foglalkozó leveleit színesíti meg a természet iránti rajongásnak melege, meghitt hangja. Ez a melegség természetesen elsősorban *Zsók* felé árad, s a család, otthon, magány, természet vágyása és dicsérete együtt biedermeier alaphangulatot ad élet-érzésének. A többnyire derűt sugárzó levelek belső vívódásokat nem tárnak föl: saját élete nehézségeit katonásan, férfiasan küzdötte le a költő. A levelek nyomán nyert képet életrajz egészíti ki. Ez méltatásában Bárd Miklósnak két főértékét emeli ki: kitűnő lovas voltát és költői tehetségét. A szerző megnevezése nélkül megírt életrajz tárgyilagos hangját a költő iránti szeretet teszi meleggé.

Szabó Richárd.

Olofsson Placid OSB.: Gróf Széchenyi Ferenc irodalompártolása. Panonhalma, 1940. 160 l.

Gr. Széchenyi Ferenc mecénási tevékenysége művelődéstörténelmünk egyik legszebb lapja. Ismeretes, hogy az ő alapítása a Nemzeti Múzeum, s ezt irodalmunk már megfelelőleg kidomborította. Azonban csak szétszórt adatokból tudtunk arról, hogy mennyire támogatta írónkat. Szerző vállalkozott ez adatok összehordására, s így derekas munkát végzett. Nagy tárgyismerettel és szeretettel megírt dolgozatában vázolja gr. Széchenyi életrajzát, majd támogató működését mutatja be Kónyi, Révai, Pálóczi Horváth, Kazinczy, Kis János, Csokonai és más írónk esetében. Végül kitér a bécsi romantikus körhöz fűződő mecénási kapcsolataira. Összefoglalásként pedig megkísérli gr. Széchenyi irodalompártolásának indítékait megközelíteni. Az előző fejezetekben sok érdekes kapcsolatra bukkant, utóbbiban értékes megfigyeléseket tesz. Az értekezés nyomán irodalmunknak a XVIII. és XIX. sz. fordulóján történt szervezkedési törekvéseire újabb világosság derül, s így e tekintetben szerzőtől további eredményeket várhatunk.

—ry.

Kassai Vidor Emlékezései. A művész születésének századik évfordulójára sajtó alá rendezte: Kozocsa Sándor. A Magyar Könyvbarátok részére kiadja a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Bp., 1940. 8° 395 l.

Az utóbbi években színészettörténeti kutatásunk örvendetes lendületet kapott. Bayer József és Ferenczi Zoltán sokáig parlagon hagyott kutatási területét kezdi ismét feltörni a tudomány ekéje. Mindig többen keresik fel kultúránknak ezt a sokáig megvetett és mellőzött vidékét. Különösen mióta a szellemtörténeti vizsgálódás tágabbra nyitotta a szemeket és a tudományok kiléptek jól meghatározott zártságukból, kezdik leverni a port a művelődéstörténeti adatokról és így színészetünk mellőzött tájai is friss napfénybe kerülnek.

Kassai Vidor emlékezései érdekes világot vetnek a múlt század második fele színészi életére. Nemcsak az író magánéletének, hanem a korabeli vidéki színészetnek, a Budai Népszínháznak és a Népszínháznak ezer adata elevenedik

meg előttünk. A kiváló komikus, mint író kellemes csevegőnek, a színészi viszonyokkal és színésztársaival szemben józan kritikusnak és élesszemű jellemrajzolóknak bizonyul. Emlékezéseinek legértékesebb részei éppen azok, ahol pályatársairól rajzol színészettörténeti szempontból igen értékes képet. Volt feleségének, Jászai Marinak az alakja is egészen új megvilágítást kap.

Kozocsa Sándor értékes munkát végzett az emlékirat sajtó alá rendezésével. Színészettörténeti irodalmunknak forrásanyagát gazdagította. Sajnos forrásművek még mindig igen gyéren állnak rendelkezésünkre s ezért örömmel üdvözlünk minden újabb publikációt. A színészi emlékiratok, ha nem is mindenben megbízhatók, mégis nélkülözhetetlenek a kutató számára. Sokszor nem is az adatok, hanem az adatok mögött vagy között önkénytelenül megnyilakozó lélek tárja fel egy elmúlt korszak színészi szemléletének oly nehezen kielemezhető titkait.

Az emlékezőeket Kozocsának Kassairól írt élvezetes és adathú tanulmánya zárja be. A munkát gazdag képanyag kíséri, kezelését pedig gondos névmutató könnyíti meg.

Staud Géza.

Berey Géza: A magyar újságírás Erdélyben 1919—1939. Szeged 1940, 94 [2] l.

Inkább életszerű előadásra, az elszakított erdélyi hírlapirodalom viszonyainak átéreztetésére, mint rendszerező összefoglalásra törekszik e tanulmány szerzője. Azt mondja el, amit, mint erdélyi újságíró, maga tapasztalt és látott. Megismerjük könyvéből az erdélyi magyar sajtó húszéves küzdelmét fennállásáért, a lapvállalatok lassú felvirágzását, a válságokat, amelyeket az anyagi és szellemi érdekek ki kirobbanó ellentéte okozott, végül a lapoknak és az erdélyi irodalomnak szerves kapcsolatát. A cenzúra s más kormányintézkedések bénító hatását, az erdélyi magyar sajtó anyagi és szellemi, személyi, szakmai, kiadási viszonyait megvilágító számtalan fontos adat jó szolgálatot fog tenni annak, aki majd az elszakított keleti országrész irodalmi életét tudományos rendszerességgel veszi vizsgálat alá.

Dezsényi Béla.

M. Tótfalusi K. Miklosnak maga személyének, életének, és különös tselekedetének mentsége... Kolosvárott, 1698. Esztendőben. Melyet most újrolag kinyomtatnak Tolnai Gábor bérekesztő-heszedével. Gyoma, 1940. 123 l.

Bod Péter „Erdélyi féniks“-nek nevezte el a legnagyobb magyar nyomdászt, Misztófalusi Kis Miklóst; féniksnek, aki megégyén maga hamvából újul meg. A megújulás Bod Péter szemében az a hosszú verzeset volt, amelyet nem sokkal Tótfalusi halála után Párizs Pápai Ferenc írt emlékeztetere s melyet Bod Péter 1767-ben adott ki. Tótfalusi „féniks“ voltát jelzi ilyen értelemben *Mentségének* mostani új kiadása is. A *Mentség* és Tótfalusinak e könyvéből kibontakozó élete feleletet ad a magyarság annyi súlyos, sokszor takargatott, szégyelt, de mindig feltörő és vádoló kérdéseire. Tótfalusi lekipásztornak készült, de mások tanácsára és maga szándékából nyomdásszá lett. Szolgálatvállalásával — talán nem is egészen tudatosan — egy egész nemzetet akart felemelni. Külföldön úgy megtanulja a nyomdászmesterséget, hogy világhírré tesz szert, de Tótfalusinál a cél ragyogását semmi sem tudja elhomályosítani: miután mestersége tudományának birtokában van, bibliája pedig kinyomtatva készen áll, nem tartja kinn semmi. Hazajön, mert itt akar használni: emelni a könyvnyomtatást, szép, tökéletes, jó és hibátlan könyveket készíteni, mindent elkövetni, hogy a magyar

művelődjék, mégpedig elsősorban olvasni tudjon s olvasásával magáévá tudja tenni az élet alapját, a krisztusi értékszéméletet. Ragyogó nyomdászto-hetség, komoly tudós és nagyvonalú kultúrpolitikus hármas arcát mutatja Tótfalusi s mindhárommal előre néz: Erdély magyarságának magasabbrendű, műveltebb, tisztultabb jövődjébe. S ezt zúzza össze kora. Bűnös marafliság, megnemértés, hiúság, korlátoltság és féltékenység fognak össze ellene. És még egy: az a lenézés, amelynek számára a tudós és világhírű mester csak amolyan „rézműves“ volt. A *Mentség* új (második*) kiadását betűről-betűre és sorról-sorra híven készítette el a Kner-nyomda, Tolnai Gábor pedig Tótfalusi magyar sorsproblémáját átérző berekesztő tanulmányval toldotta meg. *Harsányi András.*

Szacsvay Imre: Életem és emlékeim. Sajtó alá rendezte és a bevezető életrajzot írta: Balassa Imre. Bp., 1940. Kir. M. Egyetemi Nyomda. 272 l. 16 mell.

„A színész munkáját a pillanat szüli és a pillanat el is viszi“ — írja visszaemlékezéseinek egyik helyén Szacsvay. A színház tünékeny művészetének és a színművész órákról-pillantokra élő műalkotásának történeti megítélése éppen ezért színészi emlékiratok segítségével lehet csak tökéletes, mert az egyéni vallomások tükrében érthetjük meg igazán a felröppenő s menten elhamvadó színészi művet. A magyar színháztörténeti kutatást így minden ilyen mű megjelenése nagyban elősegíti. A „legnagyobb magyar Lear-királynak“, a „klasszikus színjátszás utolsó mesterének“ most összegyűjtött iratai történetírónak és dramaturgnak egyaránt tanulságosak, mert bennük nemcsak Szacsvaynak részben anekdotaszzerű visszaemlékezéseit, továbbá a századforduló színházi életének megkapó kritikáját kapjuk, de *A színész titkai* c. fejezetben akadémiai előadásainak pontokba rendezett foglalatát is. Ezek a tanítások a legnagyobb részben ma is helytállóak. Szacsvay iratait terjedelmes életrajza előzi meg. Szerzője: Balassa Imre, lelkes híve hősének és számos érdekes, eddig kevésbé méltatott színháztörténeti mozzanatra mutat rá, melyeket részben magának Szacsvaynak gondosan vezetett jegyzetfüzeteiből, részben saját kutatásából merített.

A közölt gazdag fényképmelléklet ügyesen csatlakozik mind az életrajz, mind az emlékirat szövegéhez. *Dénes Tibor.*

Meggyes Ede: Kuthy Lajos mint regényíró. Budapest, 1939. Szerző kiadása, 43 l.

Császár Elemér és Szinyei Ferenc pontosan megrajzolták a regényíró Kuthynak irodalmi arcképét és végérvényesen kijelölték helyét a magyar elbeszélő próza fejlődésében. Utánuk már nehéz lényegesen újat mondani, különösen egy még kiforratlan szemléletű és a tudományos gyakorlat kezdetén álló kutatónak. Meggyes Ede hőiesen nekivágott a nehéz próbának s ezért a nemes becsvágyáért dícséret illeti. Ő maga is érezte a nehézségeket, s ezért igyekezett módszeresen eljárni. Dolgozatában a *Ilazai rejtelmek*et a következő négy szempont szerint elemezte: „1. A mese mint keret: hogyan és mit beszél az író? 2. A mese mint tartalom: mit és miért beszél el az író? 3. A mese hordozói: személyek. 4. A stílus: hogyan beszél el az író?“ Ezek a szempontok nem elég világosak, a kategóriák egymásba folynak; a tisztázatlan elméleti fogalmak rend helyett végül is zavart keltenek. Fokozza ezt a dolgozat egye-

* Már 1902-ben Gyalui Farkas is kiadta.

netlen stílusa: az értekező fejtegetés nyugodtan tárgyias hangját lántóan zavarják az öncélú hatásokra törő esszéstílusban tett kísérletek. Ez bizony nem egyszer üres mesterkedéssé süllyeszti a tárgyalást s a szerzőt egész feleslegesen a nagyképűség gyanújába keveri.

De emeljük ki Meggyes érdemeit is. Helyesen látja Kuthy regényén k irányzatosságát, kapcsolatát a Széchenyi elindította reformokkal. E tekintetben a dolgozat eszmekeltő is: érdemes lenne egyszer a *Hazai rejtelmeket* egybevetni a *Falu jegyzőjével* és megkeresni a Dickenshez, meg a német „tépettekhez“ vezető szálakat. Sikerült azonkívül a Kuthy stílusáról szóló fejtegetés. Irodalmunk annyira szegény a nyelvészeti elemzésekben, hogy jói csak olvassunk és a szerző fejlődését illetőleg biztató előjelként tekinthetjük ezt a szerény kísérletet is. *tr.

Vajda Iona: Batsányi János és Baumberg Gabriella. I. 1799—1809. Minerva-Könyvtár 128. sz. Bp., 1938. 8°. 124 l.

A tanulmány Batsányi János és Baumberg Gabriella szerelmének és házasságkötésének történetét tárja elénk, nagyobb részt a kettejük közt lefolyt levélváltás tükrében. Batsányi a Martinovics-féle összeesküvésben való részesség miatt börtönviselt ember, aki első szerelmében is csalódott, bécsi önkéntes száműzetése idején, 36 éves korában ismerkedett meg Baumberg Gabriella költőnővel, a „bécsi Sappho“-val. Gabriella is csalódott, önmagába néző lélek. Találkozásuk alkalmával egymásban véltek megtalálni mindazt a jóságot, szeretetet és megértést, melyet a sors egyéni életükben addig megtagadott tőlük. Az erőszakos, deszpota hajlamú Batsányi és a szellemi szabadságára féltékeny Gabriella szerelme azonban nem volt zavartalanul boldog. A költőnő családjával is súlyos összeütközésbe kerül szerelmi viszonya miatt. Batsányi természeténél fogva, még elhidegülése után sem ismerte el, hogy Gabriella és ő össze nem illő szerelmesek, s egykori házassági elhatározásához még akkor is ragaszkodott, amikor ez számára már csak kötelességet jelentett. Gabriellának azonban annál nagyobb lelki küzdelmébe kerül az elhatározás s még több lemondásba és asszonyi tapintatba házasságuk összhangjának megóvása. A közölt levelek a kor érzés- és gondolatvilágának igen érdekes és értékes dokumentumai, melyeken keresztül a mai városi idegember lelkéhez oly közel álló két költő személyiségének és életének mélységeibe pillanthatunk be.

Varjas Béla